

Taspraak kommissaris fan de Kening drs. A.A.M. Brok ter gelegenheid fan de 4 maaie betinking 2020.

Embargo oant en mei it momint fan útsprekken.

Bêste minsken,

Wolkom yn de eardere synagoge yn it hert fan de joadske buert yn Ljouwert. As jo it wêzen fan 4 maaie earne fiele kinne, dan is it op dit plak. Twa minuten stilte hjir belibje, makket lyts.

Hjoed betochten wy elkenien – boargers en soldaten – dy't yn it Keninkryk fan 'e Nederlannen of wêr ek op 'e wrâld omkommen of fermoarde binne sûnt it útbrekken fan de Twadde Wrâldoarloch, yn oarlochssituaasjes en by fredesoperaasjes.

Dizze synagoge wie ea it middelpunt fan in libjende, joadske mienskip. Dizze buert hie in eigen joadske skoalle, winkels en ferieningslibben. Yn de 19e iuw wie Ljouwert it joadske sintrum fan Noard-Nederlân mei ynternasjonale konneksjes.

Oan dit fredich bestean makket de besetter wreed in ein. Nei de ynfal yn 1940 wurde yn heech tempo de iene nei de oare maatregel ynfierd. Joaden mochten net mear wurkje, net mear gean en stean dêr't se woene, waarden brânmerke mei in giele stjer en in J yn de papieren. Se rekken yn in isolemint. Koene gjin kant op.

Fan de 665 bewenners wurde 547 yn frachttreinen deportarre nei kampen as Sobibor en Auschwitz. 7 komme mar werom.

Fan de mei-inoar 800 joaden yn hiel Fryslân oerlibje mar 186 de oarloch.

Mear as 103.000 van de 140.000 Nederlânske joaden oerlibje de besetting net.

It is konfrontearjend dat yn ferliking mei oare Europeeske lannen navenant in protte Nederlânske Joaden slachtoffer wurden binne fan de ferfolging.

Sa wie der ûnder de befolking gjin besef wat der mei de joaden barre soe. Der binne gjin oanslaggen op transporttreinen dien om se te befrijen. It ferset kaam let op gong, earst yn 1943. En dan wie der de befolkingsregistraasje en in relatyf soad gesachsdragers dy't de besetter holpen.

In dûmny yn Jorwert hie in bidstûne mei it tema:

“Vader vergeef het hen, want ze weten niet wat ze doen.”

Nei dy tiid hie hy sizze wollen:

“Vergeef het ons, want we weten precies wat we doen; niks.”

“Het kind is er niet meer” stiet op de gevel fan de eardere Joadske skoalle, efkes fierderop. Foar de skoalle stiet it betinkingsmonumint; in kleimuurre dy't de ûndergong fan de joadske gemeente symbolisearret. En in fertikale mezoëza mei davidstjer, as teken fan hoop op in goede takomst.

‘...As teken fan hoop op een goede takomst...’

Hokker takomst?

Hokker byld hiene de bern fan dizze skoalle fan de takomst?

Wêr dreamden se fan... Fan in frije wrâld?

Dizze bern waard harren takomst ôfnommen.

Mei it ferdwinen fan de joadske bewenners ferlearen Nederlân en dus ek dizze wyk in stikje fan harren siel.

Mar it docht goed te fernimmen dat dy siel werom komt, troch it omtinken dat der is foar de bysûndere skiednis. Mei tank oan nijsgjirrige ûndersikers en ferhalefertellers.

Bygelyks troch it opfieren fan it stik De joodse bruiloft. En De terugkeer van de Joodse kinderen, wêrby't ûnderdûkersbern út de Rânestêd opspoard wurde en wer nei harren skûlplak yn de provinsje komme.

Ferhalen fan fertriet en gemis, fan krêft, hoop en treast.

En fan moed fan gewoane minsken dy't har libben riskearren troch joadske bern yn hûs te nimmen. Nei de oarloch krige in relatyf grut tal Nederlanners de Yad Vashem ûnderskieding.

Ferhalen om nea te ferjitten.... Wat ek it tema is fan it betinken en fieren dit jier.

En takom jier wurdt yn dizze buert in monumint ûntbleate mei de nammen fan de slachtoffers út dizze wyk.

Yn in oarloch sneuvelet de wierheid altyd as earste. Frijheid fan parse en frijheid fan mieningsutering binne essinsjeel foar it funksjonearjen fan ús rjochtssteat en it moderne Europa.

Dêr meie gjin konsesjes oan dien wurde.

Datoangeande helje ik Titus Brandsma oan. De yn Oegekleaster by Boalsert berne karmelitenpater, heechlearaar en sjoernalist. Brandsma seach al foar de oarloch it gefaar fan it nazisme. Hy hie in hillich leauwen yn de frije parse en warskôge foar rassehaat. Hy wie foar de duvel net bang en naam ferantwurdlikheid.

En betelle dêrfoar de heechste priis. Yn 1942 waard hy yn Dachau fermoarde.

Fan 't jier 35 jier lyn waard hy troch de Paus sillich ferklearre. Hy is in foarbyld en ynspiraasjeboarne foar in protte minsken. Ek foar my.

Brandsma pleite foar ûnbekend heldedom. Net freegje, gjin oardiel; helpe!

Ik slút ôf...

Hjoed is in dei fan betinken, moarn fan fieren.

Dat fieren moat yn lytse kring. Dat makket de befrijingsdei oars as oars, mar net minder weardefol. Ut Wageningen komt moarn it befrijingsfjoer oan yn Ljouwert en ûntstekke wy ek op it Saailân de frijheidsfakkel.

Litte wy de fakkel trochjaan. Oan elkoar, oan ús bern, oan de generaasjes nei ús... dat de hoop fierder syn paad fynt ûnder de minsken.

Toespraak commissaris van de Koning drs. A.A.M. Brok ter gelegenheid van de 4 mei herdenking 2020.

Embargo tot en met moment van uitspreken.

Beste mensen,

Welkom in de vroegere synagoge in het hart van de Joodse buurt in Leeuwarden. Als je het wezen van [4 mei](#) ergens kunt voelen is het hier. Twee minuten stilte op deze plek maakt je klein.

Vandaag herdachten we burgers en soldaten die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar dan ook ter wereld omkwamen of vermoord werden sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, in oorlogssituaties en bij vredesoperaties.

Deze synagoge was ooit het middelpunt van een levendige gemeenschap. De buurt had een eigen school, winkels en verenigingsleven. In de 19e eeuw was Leeuwarden het Joodse centrum van Noord-Nederland met internationale connecties.

Aan dit vredig bestaan maakte de bezetter een wreed eind. Joden mochten niet meer werken, niet meer gaan en staan waar ze wilden en werden gebrandmerkt met een gele ster en een J in de papieren. Ze raakten in een isolement. Konden gaan kant op.

Van de 665 bewoners van deze wijk werden 547 in goederentreinen gedeporteerd naar kampen als Sobibor en Auschwitz. Slechts zeven kwamen terug.

Van de in totaal 800 Joden in Fryslân overleven maar 186 de oorlog. Meer dan 103.000 van de 140.000 Nederlandse Joden overleven de bezetting niet.

Het is confronterend dat in vergelijking met andere Europese landen verhoudingsgewijs veel Nederlandse Joden slachtoffer werden van de vervolging.

Er was geen besef van wat er gebeurde. Er zijn geen aanslagen gepleegd op transporten om ze te bevrijden. Het verzet kwam laat op gang, pas in 1943. En dan was er nog de bevolkingsregistratie en relatief veel gezagsdragers die de bezetter hielpen.

Een dominee in Jorwert sprak op een bidstond met het thema:
"Vader vergeef het hen, want ze weten niet wat ze doen."

Later had hij willen zeggen:
"Vergeef het ons, want we weten precies wat we doen. Niks."

"Het kind is er niet meer" staat op de gevel van de joodse school hier in de buurt. Voor de school staat het herdenkingsmonument. Een klaagmuur die de ondergang van de Joodse gemeente symboliseert. En een mesoeza met Davidster als teken van hoop op een goede toekomst.

'Als teken van hoop op een goede toekomst.'

Welke toekomst? Welk beeld hadden de kinderen van deze school van hun toekomst? Waar droomden ze van? Een vrije wereld?

Deze kinderen werd hun toekomst ontnomen.

Met het verdwijnen van de Joden verloren Nederland en dus ook deze wijk een deel van hun ziel. Het doet goed dat die ziel terugkomt door de aandacht voor de bijzondere geschiedenis. Met dank aan nieuwsgierige onderzoekers en verhalenvertellers.

Bijvoorbeeld het theaterstuk 'De Joose bruiloft.' En 'De terugkeer van de Joodse kinderen', waarbij kinderen uit de Randstad opgespoord worden en teruggaan naar hun onderduikplek in Fryslân.

Verhalen van verdriet en gemis, van kracht, hoop en troost. En van moed. Moed van gewone mensen die hun leven riskeerden door de kinderen in huis te nemen. Na de oorlog kreeg een relatief groot aantal Nederlanders de Yad Vashem onderscheiding.

Het zijn verhalen om nooit te vergeten... wat ook het thema is van de herdenking en de viering dit jaar. Volgend jaar wordt in deze buurt een monument onthuld met de namen van de slachtoffers uit deze wijk.

In een oorlog sneuvelt altijd de waarheid als eerste. Vrijheid van pers en meningsuiting zijn essentieel voor het functioneren van onze rechtsstaat en het moderne Europa.

Daar mogen geen concessies aan gedaan worden.

Ik haal Titus Brandsma aan. De in Oegekleaster bij Bolsward geboren karmelietenpater, hoogleraar en journalist. Brandsma zag al voor de oorlog het gevaar van het nazisme.

Hij had een heilig geloof in een vrije pers en waarschuwde voor rassenhaat. Hij was voor de duivel niet bang en nam verantwoordelijkheid. En betaalde daarvoor de hoogste prijs. In 1942 werd hij in Dachau vermoord.

Dit jaar 35 jaar geleden werd hij door de Paus zalig verklaard. Brandsma is een inspiratiebron voor velen. Ook voor mij.

Brandsma pleitte voor onbekend heldendom. Niet vragen, geen oordeel: helpen!

Ik sluit af...

Vandaag is een dag van herdenken, morgen van vieren. Dat vieren moet in kleine kring. Dat maakt bevrijdingsdag anders dan anders, maar daarom niet minder waardevol.

Uit Wageningen komt morgen het bevrijdingsvuur aan in Leeuwarden en ontsteken we ook op het Zaailand de vrijheidsfakkel.

Laten wij die fakkel doorgeven. Aan elkaar, aan onze kinderen, aan de generaties na ons. Dat de hoop verder zijn weg mag vinden onder de mensen.